

Kolonier 'for Kirke og Folkelivets Vækst og Udvikling'

Spatial mediering af dansk-amerikansk grundtvigianisme i USA, ca. 1900.

TINA LANGHOLM LARSEN

ENGLISH ABSTRACT: This article examines how the ethnoreligious immigrant organization Danish People's Society utilized ethnic colonies as spatial mediums to promote and foster preservation of the Danish cultural and spiritual heritage in the USA. Informed by theoretical insights gained in the research fields of medium theory and human geography, I highlight place-naming and physical construction of the places as symbolic and material strategies employed by Danish People's Society to establish the colonies as mediums. Based on the historical development of the colonies, the article argues that place-naming matters; place-naming may function as a powerful political and socially excluding act. In conclusion, I suggest that a more comprehensive understanding of the meaning, agency, and implications of spatial mediums requires that we approach these places as social, symbolic, and material constructions that are continually reconfigured and ascribed identity through interaction.

DANSK RESUMÉ: Med udgangspunkt i to tidligere dansk-amerikanske kolonier undersøger denne artikel, hvorledes den etnoreligiøse immigrantorganisation Dansk Folkesamfund benyttede sig af etniske kolonier som spatiale medier til at facilitere og generere dansk folkeoplysning og kulturarvsbevaring i USA. Ved brug af teoretiske indsigter fra forskningsfelterne 'medium theory' og humangeografi fremhæver jeg navngivning og fysisk bebyggelse af steder som en henholdsvis symbolsk og materiel strategi, hvorved Dansk Folkesamfund etablerede kolonierne som medier. Baseret på stedernes historiske udvikling argumenterer jeg, at navngivningen af fysiske steder bør tages seriøst; stednavngivning kan være en magtfuld politisk og socialt ekskluderende handling. På denne baggrund konkluderes det, at vi for at få en mere fyldestgørende forståelse af den betydning og agens samt de implikationer, spatiale medier kan have, må tilgå dem som både symbolske, sociale og materielle konstruktioner, der kontinuerligt rekonfigureres og tilskrives identitet gennem interaktion.

KEYWORDS: *Danish American history; immigrant religion; mediated religion; heritage management; human geography; material culture.*

Indledning

Midt ude på den gølge texanske slette, der hvor bomuldsplanter og eksotiske roadkills præger landskabet, så langt øjet rækker fra den gennemgående highway 71, ligger reminiscenser af det, der engang var en spirende dansk landsby ved navn Danevang. Danevang er, ligesom landsbyen Askov i Minnesota, geografisk forankrede levn fra årene omkring år 1900, hvor den grundtvigianske immigrantorganisation Dansk Folkesamfund søsatte en række praktiske initiativer for at organisere de danske immigranter som et dansk folk i USA. Siden deres etablering er de to byer blevet omtalt som “modern Utopias” og “cooperative commonwealths” (Keillor 2000; Bell 1993, 49; Williams 1964, 269–70) – titler, der betoner den anomali, de udgjorde i det amerikanske landbrugssamfund i begyndelsen af det 20. århundrede.

Disse dansk-amerikanske kolonier udgør omdrejningspunktet i denne artikel, som ønsker at besvare spørgsmålet: Hvorledes kan etniske kolonier fungere som medier for folkeoplysning og kulturarvsbevaring?¹ I min besvarelse af dette spørgsmål trækker jeg på teoretiske indsigter fra primært to forskningsfelter, nemlig ‘medium theory’ og humangeografien. Min hensigt er ikke at skrive de to koloniers fulde historie. I stedet vil jeg tilgå dem dels fra et organisatorisk, ‘top-down’-perspektiv og kortlægge de motiver og strategier, kolonierne er udtryk for og som lå til grund for Dansk Folkesamfunds etablering af dem, dels fra kolonisternes synspunkt, hvorfra aspekter af det levede liv i kolonierne kan belyses. I min undersøgelse anskuer jeg kolonierne som både fysiske lokationer og socialt producerede rum for derved at belyse, hvordan de blev anvendt som redskaber til at realisere og materialisere Dansk Folkesamfunds hovedformål. Forud for denne undersøgelse af kolonierne som spatiale medier for Dansk Folkesamfunds etnoreligiøse budskab giver jeg to korte introduktioner; først en præcisering af artiklens brug af medie-begrebet og derefter en præsentation af Dansk Folkesamfund.

Det empiriske grundlag for denne undersøgelse udgøres delvist af avismateriale bragt i Dansk Folkesamfunds to organer, *Dannevirke* og *Kors og Stjerne*, der blev udgivet i henholdsvis USA og Danmark. Den øvrige del, som primært består af private optegnelser og materiale produceret af kolonisterne, er indhentet fra arkiver i Minnesota, Iowa, Illinois, Texas og Aalborg.

1 I min præsentation ved RvT og DASR’s seminar fokuserede jeg på både Dansk Folkesamfunds sangbog og kolonier som henholdsvis materielle og spatiale medier. Af plads hensyn har jeg dog valgt kun at behandle kolonierne her. Sangbogen har jeg skrevet om andetsteds (Larsen 2018).

Stedet som medie

Som bidragsyderne til DASR og RVT's seminar på forskellig vis demonstrerede, er al kommunikation, inklusiv den religiøse, medieret og har været det i både fortid og nutid. Sådanne medier kan antage et væld af udtryksformer (jf. dette temanummers indledning): de kan være orale, kropslige, skriftlige, materielle, visuelle, auditive, digitale, elektroniske og sågar multimodale (jf. Stjernholms præsentation). Dette fokus på forskelligartede typer af medier og mediering ligger i forlængelse af medieteoretiker Joshua Meyrowitz' arbejde, der blandt andet har haft til formål at om dirigere fokus fra kommunikations*indholdet* til kommunikations*midlet*. Dermed ønsker Meyrowitz at belyse, hvordan kommunikationsmidler ikke kun kanalisere et kommunikativt indhold mellem to eller flere kontekster, men at også selve mediet og dets kommunikationsform i sig selv kan have fysiske, psykologiske og sociale implikationer (Meyrowitz 1997). Mediet er så at sige mere end blot en budbringer eller en kommunikationsbærer; mediets form må også tages til indtægt for at opnå en adækvat forståelse af dets kommunikation, argumenterer han. Medieteknologien og sociologien bliver på denne måde relaterede felter. Eksempelvis er den sociale relation mellem to parter væsensforskellig alt efter om kommunikationen foregår via brevudveksling, telefonopkald eller emailing (jf. Meyrowitz 1997, 61). Mens dette eksempel fremhæver de sociale implikationer af medieringsformen på mikroniveau, kan medier også forårsage sociale, kulturelle og politiske forandringer på makroniveau, hvilket 1500-tallets printkapitalisme (Anderson 1991) og vores samtids digitale mediefællesskaber er eksempler på (Hjarvard 2008; Mahan 2014; Siapera 2012). Medieteoriens fokus er således rettet mod de karakteristika og variabler, som adskiller forskelligartede medier og deres måder at øve indflydelse på. Dette rejser en række spørgsmål såsom: Hvilke praksisser og sanser forudsætter det konkrete medie? Hvilken retning har dets kommunikation? Hvad er dets tilgængelighed? Hvor mange kan tilgå mediet samtidigt, og er en særlig esoterisk viden afkrævet for at afkode dets kommunikation? (Meyrowitz 1994, 51) I tillæg til Meyrowitz' arbejde har nyere forskning sat spørgsmålstegn ved, hvorvidt medier udgør uafhængige elementer, som i sig selv forårsager en effekt, eller om der ikke nærmere er tale om et dialektisk forhold, dvs. at mediet og dets bruger indgår i en gensidigt konstituerende relation? I så fald kommunikeres et budskab ikke uhindret, men tager form igennem dets mediering (Hjarvard 2008, 13–14; Mahan 2014, 12; Siapera 2012, 16).

Sidstnævnte spørgsmål om mediens agens vil ligesom de øvrige spørgsmål berøres i nedenstående undersøgelse, der tager udgangspunkt i spatiale medier. Mere præcist vil jeg rette mit blik mod landsbyerne Danevang, TX og Askov, MN, der begge er produkter af Dansk Folkesamfunds forsøg på at danne de bedst mulige rammer for et dansk folkeliv i USA. Artiklens fokus centrerer således om, 1) hvordan steder kan anvendes som medier for et etnoreligiøst budskab, og 2) hvilke sociale og politiske implikationer denne mediebrug og kommunikationsform kan medføre.

Undersøgelsens stedsforståelse henter inspiration fra humangeografien og i særdeleshed Henri Lefebvres konceptualisering af stedet som et produceret rum, der præsenteres i hans skelsættende bog *The Production of Space* fra 1974. Ifølge Lefebvre skal stedet ikke blot anses som en fysisk lokation, men også som en dynamisk aktivitet, der former relationer (Lefebvre 1991). Edward W. Soja har sidenhen videreudviklet Lefebvres stedsbegreb, hvilket Soja forstår som en basal ontologisk kategori, der både er *skabt af* og *skabende for* sociale processer. Denne 'socio-spatiale dialektik' definerer han således:

Our lives are always engaged in what I have described as a socio-spatial dialectic, with social processes shaping spatiality at the same time spatiality shapes social processes. Stated another way, our spatiality, sociality, and historicity are mutually constitutive, with no one inherently privileged a priori (Soja 2010, 18).

Dette gensidigt konstituerede forhold mellem sociale processer og stedet korrelerer med medieforskningens betoning af mediet som en komponent, der indgår i et dialektisk forhold med sin bruger. På denne baggrund vil jeg undersøge stedet som et medie, der tildeles agens gennem interaktionen med dets bruger, ligesom også dets budskab formes i interaktionen mellem mediet og dets bruger.

Den type (religiøs) mediering, som denne artikel behandler, er altså i højere grad horisontal end vertikal. Det vil sige, at der ikke er tale om en religiøs kommunikationsform, der danner forbindelse mellem en transcendent eller himmelsk guddom og det jordiske menneske, men om de kommunikationsformer og -midler, som religiøse immigrantorganisationer kan benytte sig af i kommunikationen af sit (etno-)religiøse budskab. Denne horisontale mediering står dog ikke i modsætning til artiklens organisatoriske, 'top-down'-perspektiv, eftersom etableringen af medierne egenhændigt blev foretaget af Dansk Folkesamfund. Men ved kun at belyse én type medie udelader artiklen de øvrige redskaber – og medier – eksempelvis skoler, sangbøger, foredrag, etniske praksisser m.m., Dansk Folkesamfund benyttede sig af for at understøtte og udbrede organisationens agenda. Denne artikel skal derfor snarere ses som et afgrænset casestudie end som en udtømmende udforskning af Dansk Folkesamfunds mediebrug.²

Dansk Folkesamfund

Med ønsket om at skabe grobund for et dansk folkeliv i USA, blev Dansk Folkesamfund dannet i Iowa i 1887 af N.F.S. Grundtvigs yngste søn, Frederik Lange Grundtvig (1854-1903). Ligesom de omkring 300.000 danskere, der emigrerede til USA i perioden 1868-1914, håbede Frederik Lange at kunne skabe sig et nyt og bedre liv på den anden side af Atlanterhavet. Da han ankom med sin brud Kristina Birgitta Nilsson til USA i 1881, havde han ingen intentioner om at blive præst. Hans emigration var tværtimod motiveret af arven fra sin afdøde far, der tyngede ham i sådan en grad, at han så sig

2 Dette større projekt er til gengæld udfoldet i min ph.d.-afhandling *Preserving the Dane*, som jeg forsvarede ved Aarhus Universitet i januar 2020. Denne artikel læner sig op af afhandlingens tredje kapitel om netop kolonierne.

nødsaget til at rejse fra Danmark, "det Land, hvor min gamle Fader svang sit Kæmpesværd, og hvor mine Brødre bar hans Navn med Ære" (Høirup 1955, 79). I USA håbede han at kunne "faa Tag i" sig selv. Det amerikanske Midtvesten var dog et ringe tilflugtssted, for det var her, at hovedparten af de danske immigranter slog sig ned,³ og det var her, at den danske, kirkelige højborg var at finde.

F.L. Grundtvig med familie, ca. 1890. Foto: Citeret fra Henningsen 1914, 41.

Netop på grund af sin fædrene arv blev F.L. Grundtvig hurtigt tildelt en betydelig rolle i det dansk-amerikanske kirkemiljø, og i 1883 tiltrådte han som præst i byen Clinton, Iowa. Han refererede sjældent til sin far, men ikke desto mindre førte hans ordination til en skærpelse ikke kun den grundtvigianske retnings kulturelle, sproglige og kirkelige standpunkter, men også til en yderligere polarisering mellem grundtvigianerne og Indre Mission. De to kirkeretninger havde begge været del af Den danske Lutherske Kirke i Amerika (i daglig tale: "den danske kirke") siden dens begyndelse i 1874, men i 1894 forlod Indre Mission kirken (Simonsen 1990, 46).

3 Tendensen til at danne etniske enklaver var udbredt blandt europæiske immigrantgrupper i hele Midtvesten (Gjerde 1997; Brøndal 1999a), dog var danskerne blandt de mindst partikularistiske immigrantgrupper i USA. På trods af dette faktum boede 2/3 af alle danske immigranter i det nordlige del af Midtvesten i årene 1870-1900 (Jeppesen 2005, 191).

Det var særligt den dansk-amerikanske grundtvigianismes etnoreligiøse og folkelige aspekter, der delte vandene. Mens grundtvigianerne plæderede for, at kirken skulle fungere som en folkelig og kulturbevarende institution, fastholdt Indre Mission at kirken udelukkende skulle forholde sig til religiøse anliggender. Ligesom det var tilfældet for hovedparten af de danske immigranter, mente den indremissionske retning ikke, at danskheden havde nogen iboende værdi; tværtimod ville dens bevarelse være en decideret hindring både for missionen blandt ikke-etnisk danskere og for realiseringen af 'den amerikanske drøm' (Nyholm 1963, 242). Spørgsmålet om den danske folkeligheds plads i kirkeinstitutionen var ikke en specifik dansk-amerikansk problemstilling men et stridsemne, der var blevet transmitteret direkte fra den danske folkekirke til USA (Hansen 1992). I sit forsøg på at trække dette stridsemne ud af den danske kirkes domæne og derved sikre samarbejdet mellem grundtvigianerne og Indre Mission tog F.L. Grundtvig initiativ til dannelsen af Dansk Folkesamfund.⁴

I den officielle proklamation af Dansk Folkesamfunds grundlæggelse, der blev trykt i det grundtvigiansk-sindede, dansk-amerikanske organ *Dannevirke*, skrev F.L. Grundtvig: "Det er vor faste Overbevisning, at vi netop er de bedste amerikanske Borgere, naar vi vedbliver at være Danske" (DV 13.04.1887, 58). Denne overbevisning, mente han, skabte trang til en forening,

som kunde samle alle dem, der er enige om her i Amerika at ville bevare det Danske, og gøre eller støtte et alvorligt Arbejde for at øge Fædrenes aandelige Arv og gøre den frugtbringende, ikke blot til Gavn for os selv og vort gamle Fædreland, men for det Land, hvortil vi nu ere knyttede med saa stærke Baand (ibid.).

Organisationen proklamerede aldrig offentligt sit grundtvigianske fundament, men det stod hurtigt klart for de dansk-amerikanske præster, at dens sympati lå hos netop grundtvigianerne og deres ønske om kulturarvsbevaring. Samtidigt konkretiseredes det ikke eksplicit, hvad det var for en danskhedsforståelse, som Dansk Folkesamfund ønskede at bevare, men det var åbenlyst, at denne danskhed centrerede sig om den danske historie, kristendom og identitet, immigranterne havde lagt bag sig ved deres udrejse fra Danmark i slutningen af det 19. århundrede. Målet var således at opbygge et nationalt fællesskab rundt om denne danske arv – men uden for Danmarks grænser.

Foruden dansk kulturarvsdyrkelse og -bevaring var også folkeoplysning en integreret dimension af Dansk Folkesamfunds hovedmål. Denne folkeoplysning var ikke blot et vækkelses- og dannelsesprojekt, der angik de etnisk danske immigranter i USA, men *hele* den amerikanske befolkning, for hvem den danske arv skulle komme til gode. F.L. Grundtvig sammmentænkte dermed dansk nationalromantik og kulturarvsbevaring med en kristen kaldstanke.

Jeg tror, det er Guds Tanke, at de forskellige Folk, med bevarelsen af deres folkelige Ejendommelighed, skal mødes til et samarbejde, som Verden aldrig har set Mage til. [...] Hvad det danske Folk angaar, saa tror jeg, at det svigter sit af Gud givne Kald, hvis det her i Amerika opgiver sig selv og sit eget. Jeg tror, at det, ved Guds Naade, sidder

4 For en mere indgående introduktion til F.L. Grundtvigs liv og virke, se Holm 1905; Bay 1954; Høirup 1955; Larsen 2016.

inde med et stort Bidrag til Menneskeslægtens Lykke (DV 13.04.1898, 3).

N.F.S. Grundtvigs danske samlings- og dannelsesprojekt blev dermed reformuleret og tildelt en mere universel karakter af F.L. Grundtvig, der dog udpegede samlingen af det danske folk i Amerika som første punkt på sin dagsorden, mens det tværfolkelige projekt blev prioriteret sekundært. F.L. Grundtvig havde på denne vis ambitioner om at blive en 'samfundsbygger' ligesom sin far (Korsgaard, Schelde & Pedersen 2013; Hall, Korsgaard & Pedersen 2015), men grundet de nye amerikanske forhold, kunne N.F.S. Grundtvigs 'manual' for etableringen af sociale fællesskaber (Baunvig 2013, 92–93) ikke uden videre overføres fra den danske til den amerikanske kontekst. Han kunne med andre ord ikke blot imitere sin fars virke i Danmark, men måtte formulere en ny strategi for etablering af et 'dansk folkesamfund' i USA. Som forskningen i 'rejsende religioner' har vist gentagende gange, er kulturel transplantation lig med transformation,⁵ hvilket også synes at gøre sig gældende i forhold til de grundtvigske ideer. F.L. Grundtvigs arbejde blev dermed at transmittere og rekontekstualisere disse idéer i den amerikanske kontekst, hvor han gav dem en unik etnoreligiøs og dansk-amerikansk karakter gennem Dansk Folkesamfund.

Trods de klare kristne referencer i Dansk Folkesamfunds program, afkrævede organisationen ikke et bestemt kirkeligt tilhørsforhold af sine medlemmer, men blot at de ønskede kulturarvsbevaring og var "venligt sindede mod vore Fædres Kirke, som har præget hele vort Folks Udvikling" (DV 13.04.1887, 58). Selvom organisationen ikke ønskede at trænge sig ind på den danske kirkes område, var dens folkelige sigte uløseligt forbundet med et kristent verdenssyn, hvilket hurtigt øgede den kirkelige splittelse, F.L. Grundtvig ønskede at undgå. For F. L. Grundtvig kunne danskheden og kristendommen, dvs. etniciteten og religionen, dog ikke afskilles. Dette stod særlig klart i hans syn på USA, der for ham udgjorde et nyt Babel (jf. Gen 11, 1-9), et "Folkestævne", hvor verdens folkeslægter var sat i stævne for i harmoni at indgå et tværfolkeligt samarbejde, *ikke* for at sammensmelte. Han opponerede derfor mod smeltedigel-metaforikken og det monokulturelle ideal, der karakteriserede samtidens amerikanske immigrationspolitik og dominerede det politiske landskab langt ind i det 20. århundrede (Hahner 2017; Vecchio 2013).

I praksis skulle F.L. Grundtvigs dansk-amerikanske samlingsprojekt realiseres gennem dannelsen af lokale afdelinger af Dansk Folkesamfund på de steder, hvor et tilstrækkeligt antal danske immigranter kunne samles. Organisationens var derfor fra sin begyndelse decentral og mellem-delstatslig, og den blev efter kort tid også transnational, idet en søsterorganisation stiftedes af højskolefolk i Danmark i 1887. I løbet af sin 77-årige levetid, fra 1887 til 1964, nåede Dansk Folkesamfund bl.a. at etablere tre kolonier (to i USA, en i Canada), udgive syv udgaver af *Sangbog for det danske Folk i Amerika*, yde økonomisk støtte til dansk-amerikanske folkehøjskoler, udgive dansk-amerikanske historiebøger og arrangere hjemlandsturisme til Danmark. Generelt var organisationen dog plaget af beskyldninger om at være *for* grundtvigiansk, *for* teore-

5 Se fx Hüwelmeier og Krause 2010; Ebaugh 2004; Yang og Ebaugh 2001; Csordas 2007; Levitt 2012; Levitt og Merry 2009.

tisk og uden forståelse for de danske immigranternes nødvendige og velvillige amerikanisering, hvilke førte til en stadig ringere opbakning (Henningsen 1914). Til trods for det lave medlemstal, der på sit højeste talte omkring 1.000 medlemmer i USA og 4.000 i Danmark, udgør Dansk Folkesamfunds arbejde for danskhedens udbredelse og bevarelse i USA et unikt og eksplicit forsøg på at transmittere, transplantere og præservere en grundtvigiansk danskhedsforståelse uden for Danmarks grænser. Dette arbejde fik langt bredere og varigere effekt, end de umiddelbare medlemstal indikerer, hvilket kolonierne Danevang og Askov er glimrende eksempler på.

Den etniske koloni: Et arnested for folkeliv, åndsliv og økonomisk samarbejde

Ideen om at samle de danske immigranter "paa enkelte Steder, som Betingelse for at et stærkt dansk Aandsliv skal kunne trives" blev nævnt af F.L. Grundtvig allerede ved grundlæggelsen af Dansk Folkesamfund i 1887 (DV 13.04.1887, 58). Det første spadestik blev dog ikke taget før 1894, da Danevang blev grundlagt i Texas. Tolv år senere, i 1906, blev Askov grundlagt i Minnesota, og endeligt lykkedes det Dansk Folkesamfund at etablere kolonien Dalum i Alberta, Canada i 1917. For F.L. Grundtvig var den sociale, spirituelle og materielle dimension af stedet uløseligt forbundet fra begyndelsen: Kolonierne skulle danne et "aandeligt og materielt Midtpunkt for det danske Folk i Amerika" (DV 06.06.1888, 89-90) og dermed facilitere samlingen og cementeringen af de danske immigranter som en etnisk gruppe i USA.

Foruden de etnoreligiøse motiver var der en del pragmatik involveret i Dansk Folkesamfunds koloniforetagender, for ved at tilbyde de danske immigranter en etnisk koloni med god og billig landjord, som ellers var blevet en mangelvare i Midtvesten omkring 1890'erne, kunne organisationen både tilfredsstille immigranternes kulturelle, religiøse og sekulære behov. Disse behov italesattes af immigranten Th. Thomsen, der ligefrem efterspurgte danske landkolonier:

[De] vil have baade materielle og aandelige Fordele for os. Vi vil saaledes lettere kunne gennemføre Andelsforetagender paa forskellige Omraader [...] Ved at gennemføre det Princip i videre Udstrækning: At tilberede Raastofferne paa den Plads hvor de frembringes ville en stor Del af Arbejdskraften der nu samles i Byerne blive spredt ud paa Landet, og dette ville blive til Lykke for Folket. Storbyerne kan sammenlignes med store Nerveknuder der gaar Forraadnelse i [...] Det er først med en tættere Befolkning, at en højere Kultur og et kraftigt Aandsliv kan vokse frem, og i lige Maade kan dansk Folkeliv bedst udvikles og bevares i store tæt bebyggede danske Kolonier (DV 04.10.1893, 5).

Thomsens vision for danske landkolonier indbefattede ikke kun en sammentænkning af dansk-grundtvigianske kerneværdier såsom folkeliv, åndsliv og andelsforetagender,⁶ men også en klar, marxistisk-inspireret kritik af storbykapitalisterne, som havde "bragt Ulykke i Stedet for Lykke over Masserne og vakt et glødende og i Grunden berettiget Had imod sig" (ibid.). Etableringen af landkolonier var derfor også et opgør med byerne, der oplevede en stigende tilstrømning af danske immigranter omkring

6 Selvom andelsbevægelsen ikke var af grundtvigsk oprindelse, viser studier, at grundtvigianske folkehøjskolestuderende var overrepræsenterede i de danske andelsforetagender, der ligesom grundtvigianismen hyldede idealer som demokrati og folkelighed (Fabricius Møller 2005, 27-31).

århundredeskiftet, særligt unge "arbejds migranter" (Brøndal 1999b, 37), som generelt var indifferente over for etnoreligiøse organisationer som Dansk Folkesamfund (UA: A574-1, F.L.G. 26.09.1889; SHS: Indberetning, 3).⁷ Polariseringen mellem land og by var generelt stærk i det amerikanske samfund på dette tidspunkt (Simonsen 1990, 71–74), og det synes som om Dansk Folkesamfund forsøgte at lukrere på denne polarisering ved at tilbyde etniske enklaver i landområderne. I Danmark havde den grundtvigianske bevægelse dyrket den landlige almuebevægelse som et led i sin mobilisering af en alternativ politisk magtfaktor (Buckser 1995, 262), og på samme måde anså grundtvigianerne i USA det landlige lokalsamfund som en generator for økonomisk samarbejde, social sammenhængskraft og kulturarvsbevarelse. Som i Danmark var de dansk-amerikanske grundtvigianeres dyrkelse af de rurale lokalsamfund altså i udstrakt grad udtryk for en politisk opposition, hvilket jeg vender tilbage til nedenfor.

F.L. Grundtvig så, ligesom Thomsen, en klar sammenhæng mellem det bevaringsværdige danske folkeliv og landlivet, der tilmed tilbød en afsondrethed, som ikke kunne forefindes i storbyerne; landkolonien, fastholdt F. L. Grundtvig, ville fungere som en "Fæstning for dansk Folkeliv i Amerika" (DV 19.05.1885, 79). Som et uigennemtrængeligt forsvarsværk skulle kolonierne separere de danske immigranter fra det omkringliggende samfund. Allerede inden første spadestik var taget, var der altså en klar forventning om, at kolonierne ville fungere som kulturpræservingende steder. Netop på disse lokationer ville et særligt folkeliv præget af åndelighed, tillid, samarbejde og fædrelandskærlighed kunne florere; som danske øer i et amerikansk hav ville kolonierne kunne sikre det danske folks beståen i USA.

Dansk Folkesamfunds forventning om, at såfremt de rette rammebetingelser var garanteret, ville et dansk folkeliv opblomstre, har stærke lighedspunkter til begrebet *spatial determinisme*, dvs. forventningen om, at et fysisk sted vil generere særlige former for sociale adfærd. På denne baggrund mener jeg, at kolonierne med rette kan tilgås som spatiale medier, hvorigennem organisationen ønskede ikke kun at kommunikere sit etnoreligiøse budskab om vigtigheden af kulturarvsbevaring og etnisk sammenhængskraft, men også at facilitere og generere disse etniske praksisser. Som medier for disse etnoreligiøse visioner blev kolonierne dermed "a cultural expression", som de danske kolonister kunne "draw on, appropriate, and remake to express religious and cultural identity" (Mahan 2014, 5) på samme måde som Jeffrey H. Mahan beskriver nutidens digitale medier. Disse identifikationsmæssige processer kunne dog først finde sted, når kolonierne var symbolsk og materielt etablerede som *danske steder*, hvilket Dansk Folkesamfund bidrog til.

Produktionen af et dansk sted

Som betonet i dette temanummers indledende artikel (s. 9), medierer medier følelser og sociale relationer og stimulerer særlige former for brug, relationer og interaktioner.

⁷ Modsat var danske, ikke-kirkelige organisationer og hjælpeforeninger yderst populære i byerne, fx Dansk Brodersamfund, som havde tusindvis af medlemmer omkring år 1900 (Ries 1912, 118–19).

Disse medierende funktioner var inkluderet i Dansk Folkesamfunds vision bag kolonier. Organisationen betragtede et dansk folkeliv som noget, der performeredes, en livsstil og en social identitet, men denne livsstil krævede specifikke *spatiale* forudsætninger. Denne logik er særligt fremtrædende hos F.L. Grundtvigs efterfølger, præsten Lorentz Henningsen, der overtog formandsposten i Dansk Folkesamfund i 1904 og derefter igangsatte etableringen af Askov-kolonien. Kort efter hans indsættelse som formand udtalte han:

Først, naar vi er samlet i Kolonier, kan vores Sæder og Skikke, vort selvstændige Hverdagsliv i dets enkelte Former bevares. Her maa særlig nævnes det danske Tillids- og Fortrolighedsforhold, som er saa iøjnefaldende hjemme, hvor hurtigt finder vi det ikke tabt hos de spredte danske herovre, man kommer endog til at se ned paa sit eget og sig selv [...] Kun der kan der gøres et ordentligt Arbejde for Børnene og de Unge. Vi ser ikke sjældent, at den opvoksede Slægt er mere dansk end den indvandrede, det fremmede blander ikke disse. Paa saadanne Pladser kan dansk Litteratur haves i større Mængde. Fra saadanne Pladser kan ventes kraftige Tag for Kirke og Folkelivets Vækst og Udvikling. De kan blive folkelig missionerende (Henningsen 1914, 33).

Visionen om kolonierne som facilitatorer for et dansk folkeliv var altså bundet op på meget konkrete ideer om, hvordan et sådant liv udlevedes; det handlede om social og geografisk forbundethed samt åndelig og kulturel dannelse for både børn og voksne. Som citatet antyder, var denne vision formet af den erfaring, de danske immigranter havde erhvervet sig i årtierne efter 1880'ernes masseimmigration til USA. Modsat deres skandinaviske ligemænd, som var immigreret til USA årtier forud for danskerne og dermed havde haft større mulighed for at bosætte sig tæt og i de samme geografiske områder, bosatte danskerne sig generelt spredt i det amerikanske landskab, hvilket medførte en hurtig assimilation (Jeppesen 2017, 99-101). Ved dannelsen af kolonier forsøgte man således at modarbejde den sociale og geografiske afsondretthed, mange danskerne havde oplevet i de forudgående år.

Navngivning: Symbolsk konstruktion af stedet

I de følgende sektioner vil jeg pege på to konkrete tiltag, hvormed organisationen involverede sig i produktionen af kolonierne som *danske* steder, nemlig koloniernes navngivning og deres materielle etablering. Derved ønsker jeg at belyse, hvordan både materielle og symbolske processer bidrog til at konstituere kolonierne som fysiske lokationer såvel som socialt producerede rum. Første sektion vil bruge navngivningen af kolonierne til at eksemplificere, hvordan steder kan konfigureres, erfares og praktiseres gennem diskursive og sociale processer. Helt konkret viser toponymerne 'Danevang' og 'Askov', at Dansk Folkesamfund sammentænkte dansk historie, stedets sociale funktion og de dansk-amerikanske grundtvigianeres fælles etnoreligiøse mission i navngivningen af de to byer. På den baggrund argumenterer jeg for, at stednavngivning blev anvendt som et middel til symbolsk etablere stedet som et spatialt medie for dansk ånds- og folkeliv.

De to kolonier blev navngivet på meget forskellige måder. Danevang modtog sit navn umiddelbart efter Dansk Folkesamfunds overtagelse af jorden uden videre in-

volvering af hverken de danske landkøberne eller Dansk Folkesamfunds medlemmer. Askov, derimod, fik sit navn gennem en lang, offentlig proces, der strakte sig over en tre-årig periode og involverede både landkøberne og organisationens medlemmer. Da stationsbyen blev overtaget af Dansk Folkesamfund i 1906 havde den allerede navnet Partridge ('agerhøne'), men da dette navn var både udansk og svært at udtale for danskerne, besluttede organisationen sig for at omdøbe den. Formanden, L. Henningsen, mente, at "Det er jo vort Folks Plikt [sic], overalt hvor de udfører et selvstændigt Arbejde, at sætte et Mindesmærke, som om muligt aldrig udslettes, og dette gøres grundigt ved at indskrive rene danske Navne i Historien" (ELCA: Notesbog, 147-53), og en byggegrund blev derfor sat på højkant i jagten efter det rette navn (UA: A449-2, Henningsen, 42).

Forslagene var af den grund mange og inkluderede bl.a. Hestedalen, Frederiksborg, Sorø, Roskilde, Silkeborg, Danmark, Jellinge, Gram, Odense, Maribo, Grundtvig og Lejre. I sommeren 1906 stemte flertallet af medlemmerne for 'Leire' med 'i' i stedet for 'j', da det littede den engelske udtale. Henningsen fandt dette navn passende på grund af de associationer, det vakte til Danmarkshistorien: Lejre var ikke kun lokaliseret i et landskab magen til det pågældende i Minnesota, men samtidigt var det også navnet på Danmarks første hovedstad, hvilket gjorde netop dette stednavn "umådeligt vigtigt for det danske Folk" (SHS: Indberetning, 107; ELCA: Notesbog, 34, 44, 61-63). Dansk Folkesamfunds repræsentanter i kolonien var dog langt mere interesserede i navnekonkurrencens andenplads, 'Grundtvig'. Modsat var Henningsen bekymret for, at dette navn ville skræmme eventuelle landkøbere væk (Mogensen 1984, 30; ELCA: Indberetning, 44). Diskussionen om koloniens navn varede helt frem til sommeren 1909, hvor koloniens beboere endeligt besluttede sig for at opkalde stedet efter den danske folkehøjskole Askov. Denne skole, "hvor et stort aandeligt Arbejde har været gjort og gøres", mente beboerne, var en idealmodel for den type samfund, de ønskede at opbygge på stedet (PCHM: Buck 1997, 72; DV 21.07.1909, 5).

For en dansk immigrant omkring århundredeskiftet har begge koloniernes navne formentligt haft mere eller mindre åbenlyse dansk-grundtvigianske konnotationer. 'Danevang' blev ofte brugt af N.F.S. Grundtvig og hans samtidige som et synonym for Danmark, mens 'Askov' var (og stadig er) navnet på en af tidens største og vigtigste højskoler. Askov udgjorde ikke kun en af grundtvigianismens kulturelle højborge i Danmark, men havde også varetaget uddannelsen af dansk-amerikanske præster frem til 1896, hvor et dansk-amerikansk præsteseminarium endeligt blev grundlagt i USA, nærmere bestemt i Des Moines, Iowa (Hansen 1992, 74). Toponymet 'Danevang' henviste altså helt bogstaveligt til koloniens lokative formål: at skabe en 'vang', eller et sted, for 'dancerne', ligesom Danmark havde gjort det hidtil. Derimod refererede toponymet 'Askov' til koloniens ideologiske formål: at danne rammerne for en grundtvigiansk kristendomsforståelse og folkeoplysning.

Med disse koloninavne manifesterede Dansk Folkesamfund og kolonibeboerne ikke blot stedernes formål og identitet, men de kommunikerede tilmed stedernes særegne identitet til omgivelserne. På grund af toponymernes reference til eksisterende geografiske lokationer, der allerede var tilskrevet (grundtvigiansk og) national værdi

i Danmark, kan de begge kategoriseres som det, geograf Stephan Fuchs kalder "spatio-cultural transfers" (Fuchs 2015, 15). Fuchs har med udgangspunkt i sit studium af to tyske byer i Midtvesten argumenteret for, at en toponymisk-materiel tilgang er nødvendig for at få et fuldstændigt billede af, hvordan immigranter har brugt deres europæiske kulturarv til symbolsk og materielt at konstruere nye tilhørssteder i USA. "The past represents a crucial element in the social construction of places" argumenterer han, fordi netop fortiden tilbyder en "(in)tangible basis of people's life and identities in the present" (ibid., 13). Brugen af oprindelseslandets toponymer i modtagerlandet anser han derfor som en strategi, hvormed et nyt identifikationsgrundlag fastlægges. Det er en lignende mekanik, jeg henviser til, når jeg betragter Dansk Folkesamfunds stedsforståelse som et udtryk for spatial determinisme – altså ideen om, at stedet mere eller mindre automatisk vil danne grobund for ikke blot en specifik etnisk identitet, men også en specifik etnisk livsstil, hvis blot de rette rammer er sikret.

For begge kolonierne gælder det endvidere, at der var et dobbeltperspektiv indlejret i toponymernes spatio-temporale referenceramme, idet de både henviste bagud til det Danmark, immigranterne havde forladt, og fremad til den dansk-amerikanske fremtid, de skulle opbygge i USA. Ved at relokalisere toponymerne fra 'den gamle verden' til 'den nye verden' håbede Dansk Folkesamfund såvel som kolonisterne at de danske steders historie og værdi kunne overføres fra den ene kulturelle kontekst til den anden. Og ved at give de amerikanske områder, der for de danske immigranter var ukendte geografier, et velkendt og værdiladet navn, blev landskabet historiseret og tillagt en dansk karakter, alt imens at den danske kulturarv reaktualiseredes.⁸ Som en kolonist i Askov senere forklarede, rejste han og koloniens øvrige beboere til netop Askov, fordi de var "longing for the old country and the scenes of their childhood, as well as the intense desire to preserve as much as possible of the customs, traditions, and culture that they had left behind them in Denmark" (PCHM: From P to A, 83). De anså tydeligvis kolonien som et sted, hvor fortidens danskhed kunne forefindes.

Toponymerne blev på disse måder centrale led i etableringen af kolonierne som medier, fordi Dansk Folkesamfund herigennem stadfæstede og kommunikerede sit budskab og formål. Tilgængeligheden af denne kommunikation var dog kodet, idet den primært rettede sig mod og var afkodelige for etnisk 'initierede', dvs. danskere. Denne kodning havde klare sociale implikationer, fordi den gjorde mediet etnisk ekskluderende, hvilket leder mig til de politiske implikationer af dannelsen af etniske kolonier.

Stedet som et politisk medie

Som betonet af Laura Feldt og Armin Geertz, er medier ikke "neutrale kanaler eller indholdsberere" (indledning s. 9). Dette gør sig også gældende i nærværende studium, hvor Dansk Folkesamfunds kolonidannelse kan anses som politiseret på mindst to måder.

8 En lignende strategi synes at lægge bag brugen af toponymet Danevang i forbindelse med den danske militære tilstedeværelse under Irakkriegen. Her blev 'Camp Danevang' grundlagt i 2004 som tilhørssted for primært danske soldater.

Først og fremmest var koloninavnene offentlige manifestationer af, at der her var tale om etniske kolonier, hvor etnisk inklusion og eksklusion var integrerede aspekter. Koloninavnene, der udgjorde symbolske kondenseringer af dansk-grundtvigiansk historie, fungerede som etniske markører, der klart afgrænsede den dansk enklave fra det omkringliggende, u-danske samfund; via navngivningen blev der altså skabt kongruens mellem stedets etniske og territorielle grænser.⁹ Sagt på en anden måde: Kolonierne var funderet *af* danskere *for* danskere. Selve kolonidannelsen kan dermed anses som en magtudøvelse, hvormed danskerne overtog (andres) land og gav det en (ny) identitet. Geograf Yi-Fu Tuan peger på netop stednavngivning som et centralt aspekt af en sådan magtdemonstration: "the new name itself has the power to wipe out the past and call forth the new. Naming is power" (Tuan 1991, 688). Etableringen af et nyt sted er ifølge Tuan samtidigt en underkendelse af det og dem, der allerede var på stedet. I Askov gjaldt dette de svenske bosættere (og native americans forud for dem), som allerede boede der, da Dansk Folkesamfund erhvervede stationsbyen, mens det i Danevang angik de people of color, der havde arbejdet og boet i området i årevis (DV 07.03.1894, 4; Julegranen 1908). Fordi Dansk Folkesamfund havde evnet at samle danske immigranter, havde den opbygget et økonomisk grundlag, der gjorde det muligt at erhverve sig andres landjord. Dette økonomiske grundlag gjorde organisationen til en magtfaktor, der kunne udkonkurrere mindre bemidlede folk og grupper. Denne ulige magtrelation var ikke overraskende ofte relateret til hudfarve; hvide grupperinger havde langt større mulighed for at tilgå land end people of color (Taylor 1998). Dansk Folkesamfunds overtagelse og navngivning af områderne fik således karakter af nybyggerkolonialisme.

Som nedenstående reklame for Askov-kolonien bragt i *De Forenede Staters Danske Almanak: Haand- Og Aarbog* i 1914 demonstrerer, blev Dansk Folkesamfunds etniske præferenceramme ikke kun synliggjort i koloninavnene, men også i averteringen af kolonierne, som primært fandt sted i dansk-amerikanske aviser og udgivelser. Dette forsøg på at opretholde en etnisk "renhed" kan betragtes en magtudøvelse, hvormed danskerne forsøgte at opnå en vis autonomi. De ønskede selv at ordne deres samfundsanliggender, og det gjordes bedst via eksklusion af andre etniske grupper, synes rationalet at være.

9 Der ligger en lignende kongruens til grund for antropolog Ernest Gellners definition af nationalisme som "a political principle, which holds that the political and national unit should be congruent" (Gellner 2007, 1).

“D. F. S.” Koloni ved Askov, Minnesota

“D. F. S.” Koloni ved Askov, Minn., indbyder herved Landsmænd fra alle Egne til at aflægge os et Besøg. Askov ligger omtrent halvvejs mellem Minneapolis og Duluth paa Great Northern Banen. Klimaet er ideelt, Jorden frugtbar, og Vandet godt.

Kolonisterne er næsten udelukkende Danske, og som saadan kan vi ordne alle vore offentlige og indbyrdes Forhold, som vi selv ønsker det. Alle vore “Raad” er sammensatte af Danske. Vi har en god “graded common school,” hvor der undervises af fire dansk-amerikanske Lærere. Vi har ogsaa dansk Menighedsskole.

Befolkningen bestaar af dygtige, driftige Mennesker, som vil noget. Vi har tidt Besøg og Forespørgsler fra Statens Landbrugsskole og andre, som er interesserede i Udviklingen af Landbruget og Mejeridrift.

Udyrket Land kan købes fra \$15.00 pr. Acre opad.
Nærmere Oplysninger faas ved Henvendelse til

First State Bank of Askov

eller

PEDERSEN & GRAVESEN, ASKOV, MINN.

Reklame for Askov-kolonien i *De Forenede Staters Danske Almanak: Haand- Og Aarvog* 1914, 130.

For det andet synliggjorde selve kolonidannelsen Dansk Folkesamfunds politiske ståsted. Modsat den amerikanske regerings immigrationspolitik, der tilskyndede immigranternes assimilation til den amerikanske mainstream, hævdede Dansk Folkesamfund de danske immigranternes borgerret til at forblive et dansk folk. Denne overbevisning om, at et dansk folkeliv kunne harmonisere med de forpligtelser, der knyttede sig til et amerikansk borgerskab, gjorde organisationen til en advokat for kulturel segregation. For organisationen udgjorde de danske kolonier én af de mange, forskelligartede etniske byggeblokke, der tilsammen udgjorde konglomeratet USA. Som et medlem beskrev det, var en danske koloni “ikke blot et dansk aandeligt Fort, men ogsaa én af de gode Grundpiller for den store amerikanske Republik” (DV 01.07.1908, 5). Koloniernes åbenlyse opposition mod den amerikanske immigrationspolitik gjorde kolonisterne sårbare over for politisk motiveret vandalisme, hvilket blev et reelt problem i forbindelse med første verdenskrig, hvor flere dansk-amerikanske samfund blev ofre for diskrimination (DIA: Aarvog 1919, 9-10, 19- 21).

Disse to eksempler illustrerer den magtudøvelse og opposition, som var iboende aspekter af kolonierne. De fremstod som geografisk forankrede medier, der via deres navne og blotte tilstedeværelse kommunikerede Dansk Folkesamfunds politiske ståsted til de etniske danskere såvel som den amerikanske offentlighed. Navngivningen var dog kun et aspekt af organisationens forsøg på at konfigurere kolonierne som danske samlings- og midtpunkter; deres materielle etablering var et andet fundamentalt og relateret aspekt af produktionen af kolonierne som medier for et *dansk* folkeliv.

Bebyggelse: Materiel konstruktion af stedet

Kontinuerligt igennem Dansk Folkesamfunds historie blev tre etniske samlingspunkter, nemlig kirken, hjemmet og skolen, udpeget som de mest afgørende 'kulturinstitutioner' for kultur- og sprogbevaring hos både børn, unge og voksne (se fx K&S Okt 1898, 76; Faber 1909, 119; PCHM: Kristensen 1955; Henius 1912, 9-12). Denne udspecificering af domæner, der var særligt egnede til etnisk adfærd stemmer overens med en lang række sociologers påvisning af, at immigranter benytter sig af forskellige strategier for akkulturation og etnisk adfærd alt efter, hvilket domæne og livsstadium de befinder sig i (Gordon 1964; Barth 1998; Alba & Nee 2009; Brubaker 2010; Berry 1997; Foley & Hoge 2007). Kolonierne afveg dog fra denne model, idet de ikke blot skulle huse de tre institutioner, men i sin helhed udgøre ét samlet etnisk sted, hvor den danske kulturarv frit kunne blomstre.

Kirken og skolen blev dog stadig anset som centrale samfundsinstitutioner, og derfor involverede Dansk Folkesamfund i deres materielle konstruktion. I begge koloniers tilfælde fungerede Dansk Folkesamfunds repræsentanter som landagenter, der sikrede, at jorden blev afhændet til danske immigranter. Indbygget i denne ordning var løftet om, at såfremt et vist areal blev solgt inden for en given periode, ville organisationen dedikere en jordlod til en kirke, ligesom en procentdel af indtjeningen ved landsalget ville gå til opførelsen af en kirkebygning og en skole. Disse bygninger skulle fungere som samlingssteder for henholdsvis et danske kristen- og folkeliv (DV 04.01.1893, 4; K&S Juli 1906, 57; ELCA: Notesbog, 161-68). Den øvrige bebyggelse skulle kolonisterne selv varetage. Ved at støtte netop disse kulturbevarende og -overleverende institutioner og derved levere de fysiske rammer for et dynamisk, dansk lokalsamfund, håbede organisationen formentligt at kunne tilskynde kolonisterne til rent faktisk at udleve en dansk livsstil.

Hverken kirken eller skolen skulle dog vise sig at blive de første fysiske samlingssteder i Danevang, for kort efter opkøbet af Danevang besluttede Dansk Folkesamfund sig for at donere \$500 til opførelsen af et forsamlingshus. Selvom dette ikke stemte overens med organisationens løfte om at rejse en kirke og skole i kolonien, lå det i direkte forlængelse af F.L. Grundtvigs betoning af netop forsamlingshuset som det ideelle udgangspunkt for et dansk folkeliv i USA. Allerede i begyndelsen af 1890'erne, hvor konflikten mellem grundtvigianerne og Indre Mission var på sit højeste i USA, havde han påpeget, at Dansk Folkesamfunds lokalafdelinger skulle benytte sig af samlingssteder, der lå adskilt fra kirken. I en tale specificerede han det fysiske og symbolske forhold mellem Dansk Folkesamfund og den danske kirke i et kort digt:

Ved Kirken bedst vor Bygning ligger,
ej som en Herre, ej som en Tigger,
Men som en god og fuldtro Ven (UA: A574-1, F.L.G.: Dansk Folkesamfund).

Selvom de to organisationer var fysisk og organisatorisk adskilte, betragtede F.L. Grundtvig dem altså som tæt forbundne og jævnbyrdige parter, hvilket fuldt ud korrelerede med Dansk Folkesamfunds forståelse af forholdet mellem det danske folke-

og kristenliv. I talen lagde F.L. Grundtvig derudover særlig vægt på forsamlingshusets multifunktionalitet, hvilket formentligt også har været årsagen til, at hverken kirken eller skolen men derimod forsamlingshuset blev den første bygning i Danevang, som Dansk Folkesamfund ydede økonomisk støtte til.

Danevangs beboere samlet foran koloniens forsamlingshus, 1896. Foto: Citeret fra Henningsen 1914, 26.

I Askov var der ikke behov for et nyt forsamlingshus, for da Dansk Folkesamfund overtog byen, eksisterede der allerede et 'town hall', som hurtigt fik funktion som et lokalt samlingssted (PCHM: Scrapbook, 34, 41). I stedet udtog Dansk Folkesamfund en jordlod midt i byen, der blev skænket til byen og anlagt som en park. På samme måde var Danevang blevet skænket en jordlod ved den lokale bæk (Henningsen 1914, 33; PCHM: From P to A, 50). Med etableringen af både forsamlingshuse og parkområder mente Dansk Folkesamfund at have sørget for de nødvendige uden- og indendørsfaciliteter for et dansk folkeliv.

Danevangs beboere samlet på koloniens udendørsareal nær Tres Palacios Creek, ca. 1900.¹⁰

Det var først efter henholdsvis 15 og ni år, at Danevang og Askov fik deres første kirkebygninger, hvilket formentligt skyldtes, at opførelsen af en kirke var en lang, dyr og kompliceret proces. På trods af Dansk Folkesamfund lovning om tilskud til både skole og kirke, bidrog organisationen reelt kun med mindre beløb dertil (Henningens 1914, 25–26. 34–35). Også de danske heldagsskoler, som Dansk Folkesamfund havde averteret med i forbindelse med kolonilandsalget, blev opgivet undervejs. Omkring århundredeskiftet begyndte flere delstater at tilbagetrække statsstøtten til ikke-engelsksprogede skoler, hvilket gjorde denne type skole for dyr for kolonisterne selv at finansiere (Nyholm 1963, 245–54; Nelson 1980, 297). Indtil kolonierne fik råd til at opføre særskilte kirke- og skolebygninger, fungerede koloniernes forsamlingshuse derfor som både kirker, hverdags- og søndagsskoler samt kulturhuse for bl.a. foredrag, oplæsninger, gymnastik og sang.¹¹

10 Billedet er lånt fra University of North Texas Libraries, The Portal to Texas History, der krediterer Danish Heritage Preservation Society: <https://texashistory.unt.edu/ark:/67531/met-aph223503/> (tilgået 19. marts 2019).

11 En lang række kilder beretter om brugen af de to forsamlingssteder: se fx K&S Marts 1905, 30; K&S Maj 1906, 41-43; Julegranen 1908; DHPS: Petersen 1944, 22, 28-29; PCHM: From P to A, 23-24.

Askovs beboere samlet ved indvielsen af koloniens kirke (som ikke fremgår af fotoet), 1915.¹²

Mens forskningen i immigrantgruppers etniske aktiviteter ofte har identificeret immigrantkirken som det primære sociale og kulturelle samlingspunkt,¹³ blev det derimod forsamlingshusene og de tilhørende udendørsarealer, der blev de centrale etniske institutioner i de første år af Dansk Folkesamfunds koloniers levetid. I og med at forsamlingshuset husede kolonisternes folke- og åndsliv, blev det i sig selv et materielt symbol på koloniernes grundtvigianske værdigrundlag. Kolonierne var i deres helhed udtænkt som etniske domæner, men indenfor dette domæne dannede forsamlingshusene rammerne for det danske folkelivs 'krystallisering' (jf. Brubaker 2002). Det var her, at det etniske fællesskab skulle etableres og reproduceres gennem daglig social og kulturel interaktion. Samlet set eksemplificerer forsamlingshusene, hvordan Dansk Folkesamfund investerede i kolonierne fysiske og sociale miljø, som skulle bidrage til at fastholde kolonierne som spatiale medier for en dansk livsstil.

Investeringen i koloniernes materielle bebyggelse var ikke tilfældig, for allerede forud for Danevangs dannelse havde F.L. Grundtvig påpeget at gode fysiske samlingspunkter var nødvendige, fordi de i sig selv bidrog til at "forme det folkelige Fordrag" (UA: A574-1, F.L.G.: Dansk Folkesamfund). I tråd med flere af nutidens humangeografer var Grundtvig altså overbevist om, at stedet ikke var ubetydeligt for den praksis og sociale adfærd, som fandt sted netop der. Som Sojas socio-spatiale dialektik pointerer, udgør stedet ikke blot en passiv fysisk ramme, men kan aktivt påvirke de sociale interaktioner, som foregår på stedet. I antologien *Materialiseringer* giver Tine Damsholt og Dorthe Gert Simonsen ligeledes et indspark i debatten om, hvil-

12 Billedet er lånt fra Minnesota Historical Society: <http://collections.mnhs.org/cms/display?irn=10872059> (tilgået 19. marts 2019).

13 Listen over sådanne studier er lang. For studier af immigrantgrupper i USA se fx Leonard 2005; Foley og Hoge 2007; Breton 1964; Ostergren 1981; Alba og Nee 2009; Alba, DeWind og Raboteau 2009; Hirschman 2004.

ket agens materialiteter – og herunder materielt funderede medier – kan have i forhold til deres omgivelser.: “Det mennesker vil, og det vi gør, er formidlet af de ting, vi bruger og omgiver os med, af det rum, vi er situeret i. På den måde er materialiteter allerede involveret i enhver form for agency, også den, der tilskrives subjekter” (Damsholt & Simonsen 2009, 25). De peger dermed på, at stedets materielle konfiguration stimulerer særlige former for sociale interaktioner.¹⁴ Geografen Doreen Massey har ligeledes argumenteret for, at det først er når stedet anvendes som et socialt knudepunkt, at det får en identitet (Massey 1993). Fælles for disse positioner er betoningen af stedets relationelle karakter; stedets betydning, agens og identitet konfigureres først, idet det interagerer med sine omgivelserne. I denne henseende adskiller stedets konfiguration sig ikke fra mediets. Der er dog en betydelig forskel mellem den betoning af relationer og interaktioner, som ovennævnte forskere plæderer for, og så den spatiale determinisme, jeg mener at kunne spore i Dansk Folkesamfunds koloniprojekt. Denne forskel beror primært på spørgsmålet om kausalitet mellem det stedets fysiske bebyggelse og den sociale adfærd, der udspiller sig der. Denne kausalitet står noget mere centralt i den deterministiske stedsforståelse end i den relationelle, dialektiske stedsforståelse. Jeg mener, at Dansk Folkesamfunds forventning om en særlig kausalitet står særligt klart frem, når man betragter organisationens arbejde fra et større, temporalt perspektiv. For efter at have forestået landkøbet, navngivningen og implementeringen af de basale kulturbevarende og -overleverende institutioner i kolonierne, trak organisationen sig tilbage og observerede blot, hvordan disse medier ‘virkede’. Der synes altså at have været en klar tiltro til, at kolonierne nu selv kunne og ville generere et dansk ånds- og folkeliv.

Lykkedes kolonierne som kulturarvsbevarende medier?

Askov og Danevang udgør blot to af de mange initiativer, Dansk Folkesamfund søsatte i forsøget på at samle den dansk-amerikanske befolkning og derved sikre den danske kulturarvs bevarelse i USA. Selvom det ligger uden for denne artikels formål at redegøre for koloniernes fulde historie,¹⁵ er det nødvendigt at inddrage et temporalt perspektiv for at forstå ikke hensigten bag deres etablering såvel som deres succes som medier for kulturarvsbevaring. Koloniernes dannelse og etniske afsondrethed blev nemlig implementeret som en løsning på de problemer, som ikke kun Dansk Folkesamfund, men hovedparten af de etniske organisationer i USA konfronteredes med omkring århundredeskiftet. I tråd med den stigende amerikanske nativisme¹⁶ i 1900-tallets første årtier opgav flere og flere immigranter deres danske arv i jagten på

14 Spørgsmålet om materiel agens og “human-thing entanglements” er blevet udforsket inden for flere humanistiske discipliner (Hodder 2011; 2014; Bennett & Joyce 2010; Basu & Coleman 2008). Inden for religionsvidenskaben har det givet anledning til begrebet ‘materiel religion’. Se fx tidsskriftet *Material Religion* og Bräunlein 2016; Hazard 2013; Vásquez 2011.

15 Se i stedet Miller 1958; Mogensen 1984; Williams 1964; Bell 1993; Larsen 2019b.

16 Den amerikanske nativisme var kendetegnet ved at være immigrationskritisk, protektionistisk og til tider fremmedfjendsk (Vecchio 2013, 1487–90).

den amerikanske drøm.¹⁷ Ved at facilitere stærke etniske fællesskaber skulle kolonierne ikke kun modarbejde amerikaniseringen af de danske immigranter, men i særdeleshed også amerikaniseringen af den anden generation af danske immigranter, som voksede op med USA som sit hjemland, og som oplærtes som amerikanske borgere i den offentlige, engelsksprogede skole. Som medier for et dansk folkeliv skulle kolonierne med andre ord bygge bro over denne åbenlyse generationskløft og derved sikre intergenerationel kulturel transmission og kontinuitet (jf. temanummers indledning s. 2).

Som jeg antydede i artiklens indledning, viste kolonierne sig i overvejende grad at være succesfulde, praktiske tiltag. Eksempelvis fortæller en 2. generations immigrant, som voksede op i Askov i 1920'erne, at:

It didn't mean anything special being Danish. Everybody was. I don't know that there were people who weren't. We spoke Danish a lot. It was our primary language. It was my Mother tongue ... I don't think there was a person in Askov who wasn't Danish. I didn't know that we were different from other people (PCHM: Showalter, M-20).

Igennem en årrække udgjorde kolonierne konkrete, danske steder med mere eller mindre stabile sociale grænser, og selvom koloniernes historie er præget af vedvarende kulturmøder med andre etniske grupper og kulturer, forblev de og deres beboere overvejende danske frem til mellemkrigstiden jf. ovenstående citat. Denne demografiske homogenitet vidner om, at det lykkedes for Dansk Folkesamfund at kommunikere deres budskab ud til de danske immigranter via kolonierne. Deres dansklingende navne og de fysiske samlingspunkter gjorde dem til attraktive etniske steder, hvor sociale fællesskaber, økonomiske samarbejder og generationsbrobygning blev dannet.

Koloniernes evne til at bevare deres etniske særpræg blev særligt tydelig under og efter Første Verdenskrig, hvor det nativistiske politiske klima medførte en kraftig reduktion i tilstrømning af danske immigranter til USA. Tilmed følte mange af de etablerede danske immigranter en forpligtelse til enten at assimilere sig eller til offentligt at udvise deres loyalitet over for det amerikanske samfund. Dannelsen af den dansk-amerikanske organisation *Jacob A. Riis League of Patriotic Service* i 1918 illustrerer denne tendens. Dette gjaldt også i kolonierne, som dog ikke opgav deres etniske karakter. Selvom verdenskrigens amerikaniseringskampagner og implementeringen af nye teknologier som bilen, telefonen og radioen i mellemkrigstiden bidrog til en åbning af begge kolonier (PCHM: Buck 1997; DHPS: Larsen 1993), forblev det danske sprog eksempelvis på skoleskemaet frem til 1942 i Askov (PCHM: Scrapbook, 72-73), ligesom også de danske gudstjenester fortsatte frem til 1946 (From P to A, 31. 80. 85; PCHM: Scrapbook, 60). I Danevang forblev Danevang Farmers' Co-operative Society ligeledes udelukkende etnisk dansk frem til 1941 (ITC: Grantham 1947, 26), og de

17 Et af de mest tydelige eksempler på denne tendens var de danske immigranter (manglende) medlemskab af de danske kirkeorganisationer, som kun havde en tilslutning på 25 % i 1900 (til sammenligning: svenskerne 40%, nordmændene 75%) (Hvidt 1971, 315-16). Ligeledes talte kun 5,3 % af danskerne ikke engelsk i 1900, alt imens gennemsnittet af samtlige immigranter i USA lå på 12,8 % (Jepesen 2005, 203).

danske gudstjenester blev først opgivet i 1954 (Bell 1993, 48). Den danske kulturarv var altså dominerende i begge byer et langt stykke ind i det 20. århundrede.

Dette gjaldt også for de økonomiske strukturer, som de etniske samarbejder dannede. Da 1930'ernes økonomiske krisetilstand indtraf, fremstod Danevang for sine omgivelser som et "modern Utopia", der i kraft af de stærke etniske fællesskaber og økonomiske resultater, som den kooperative virksomhedsmodel producerede, klarede sig igennem krisen uden større skrammer (Bell 1993, 49). Den kooperative model, der ligeledes havde gjort Askov til et "cooperative commonwealth" (Keillor 2000), fik dermed funktion som en forsvarsmekanisme mod det totale økonomiske sammenbrud under krisen. Selvom økonomisk samarbejde og dannelsen af andels-selskaber baseret på tillid blandt danske ligemænd havde været ønsket blandt mange danske immigranter (jf. citatet af Thomsen ovenfor), havde andels-selskaber aldrig været en del af Dansk Folkesamfunds officielle program. Dog skulle tiden vise, at netop andelsforetagenderne var afgørende for koloniernes økonomiske velbefindende og etniske profil, for indtil midten af det 20. århundrede var begge koloniernes forskellige andelsforetagender arnesteder for eksklusive, etniske samarbejder (Keillor 2000, 5. 119-20; ITC: Grantham 1947, 26). F.L. Grundtvig var så tidligt som i 1898 nået frem til konklusionen: "Allerede nu er den danske Kirke det stærkeste Bolværk for det danske Folk!" (DV 13.04.1898, 3). Meget tyder dog på, at han – såvel som Dansk Folkesamfund – da overså, at også andelsselskaberne gav økonomisk incitament til at bevare de etniske fællesskaber. De må derfor medregnes som centrale etnisk institution på højde med de etniske kirker.

Alt imens mellemkrigstiden vidner om koloniernes økonomiske succes, var denne periode også en opbrudstid for særligt koloniernes unge, som var fristet af de mange muligheder, der var at finde i storbyerne (K&S Okt 1919, 45; DIA: Aarbog 1922, 7). I Danevang kunne ægteskaber imellem de danske familier ikke længere retfærdiggøres, og derfor rejste mange unge fra kolonierne, mens folk af anden etnisk baggrund end dansk kom til (DHPS: Larsen 1993, 77). De tætte relationer, som de danske kolonister havde knyttet i de første år af Askovs eksistens, var falmet betydeligt i 1958, ifølge rektoren på Askovs skole:

ideals are still set high; the spirit of friendliness is still there in greater measure perhaps than in many small towns, but our modern age has taken away the need for the neighborliness of pioneer days. Public Welfare fill many needs today; and that is part of progress (Miller 1958, 79).

J. P. Miller anså denne udvikling som et tegn på fremgang, hvorimod et par ældre kvinder begræd, at Danevangs beboere "aren't like family for each other any longer" (ITC: Lucas & Clark 1974, 197). Uanset de interne og eksterne årsagerne dertil, stod det klart, at i tiden efter Anden Verdenskrig var koloniernes funktion som isolerede og aflukkede 'Fæstninger' for et tæt knyttet dansk folkeliv blevet afviklet.

Dannebrog og dansksprogede vejskilte på Købmagergade [Merchants Street] i Askov. 2017.
Foto: Privat.

På trods af denne udvikling har koloninavnene stadig en vigtig funktion i Askov og Danevang i dag, hvor de bidrager til branding af kolonierne som 'ethnic theme towns'. Toponymernes tidligere ekskluderende, esoteriske kommunikation er nu blevet afløst af en eksotisme, der er et vigtigt element i promovningen af byerne som seværdige, oplevelsesøkonomiske tilløbsstykker. Denne turisme er centreret om byernes lokalmuseer, der foruden at formidle stedernes dansk-amerikanske historie også er en vigtig indtægtskilde for byerne. Endvidere fungerer museerne som samlingspunkter for såvel besøgende som byernes beboere, der i større eller mindre grad engagerer sig i deres virke – uanset deres etniske baggrund. Via disse museer er det lykkedes beboerne at omfortolke og reaktualisere den dansk-amerikanske kolonihistorie, som nu er blevet museumificeret og kommercialiseret.¹⁸ Det er således primært den materielle kultur og de kommercialiserbare elementer af byernes dansk-amerikanske fortid såsom luciaoptog, dansk madkultur og fastelavn, der har vist sig overlevelsedygtige, alt imens grundtvigianismen, det danske sprog og andelsselskaberne er blevet gradvist udfaset. Den danske identitet, som Dansk Folkesamfund oprinde-

18 Se Larsen 2019a for en bredere diskussion af byernes rekonfiguration som turistdestinationer.

ligt tillagde stederne, er altså nu blevet en integreret del af den *dansk-amerikanske* kulturarv. En kulturarv, som er inkluderende, og som alle byernes beboere kan samles om, fordi den nu hører fortiden til.

Konklusion

Med udgangspunkt i to tidligere dansk-amerikanske kolonier, Danevang i Texas og Askov i Minnesota, har denne artikel undersøgt, hvordan steder kan anvendes som medier for et etnoreligiøst budskab, og hvordan spatial mediebrug og kommunikation kan have både sociale og politiske implikationer. Undersøgelsen har rettet særligt fokus mod de strategier, koloniernes grundlægger, immigrantorganisationen Dansk Folkesamfund, benyttede sig af i udformningen af kolonierne som medier. Her er stednavngivning og fysisk bebyggelse blevet fremhævet som en henholdsvis symbolsk og materiel strategi anvendt for at sikre bevarelsen af et dansk ånds- og folkeliv i USA. På denne baggrund har artiklen argumenteret, at det er nødvendigt at anskue kolonierne som både sociale og materielle konstruktioner for at få en mere fyldestgørende forståelse af stedets identitet og virkning som et spatialt medie.

Modsat Dansk Folkesamfund, som forventede en særlig kausalitet mellem stedet og dets beboeres sociale adfærd, foreslår jeg, at vi forstår koloniernes rolle som spatiale medier for et etnoreligiøst budskab inden for rammerne af en relationel stedsforståelse. Denne relationelle værditilskrivning knytter sig an til både Edwards Sojas socio-spatial dialektik og spørgsmålet om mediers agens. Det var i interaktionen mellem stederne og de danske immigranter, at kolonierne virkede som medier for Dansk Folkesamfunds etniske, politiske og religiøse budskaber. I en periode viste organisationens kirke- og folkelige projekt sig faktisk succesfuldt, og i tillæg hertil etableredes også et vellykket økonomisk samarbejde mellem koloniernes dansksindede beboere. Men kun så længe, at disse brugere reproducerede koloniernes danske identitet virkede kolonierne som medier. Da sproget og den danske kulturarv mistede sin værdi iblandt immigranterne og deres efterkommere, mistede også kolonierne deres funktion som generatorer af en særlig etnisk livsforståelse og -stil. Den spatiale determinisme, som Dansk Folkesamfunds koloniprojekter beroede på, viste sig altså ikke funktionsdygtig.

Helt frem til i dag fremstår kolonierne dog som unikke, dansk-amerikanske steder, men frem for at mediere en særlig danskhedsforståelse, er de i højere grad blevet en eksotisk indkomstkilde. Denne udvikling vidner om, at spatiale medier – ligesom andre medier – indgår i gensidigt konstituerede forhold med sine brugere, hvor igennem de tillægges agens. Artiklens undersøgelse indikerer således, at studier af spatiale medier for (etno)religiøs kommunikation må have blik for dette samspil mellem den geografiske lokation, mediets materialitet og den sociale praksis, som udspiller sig på stedet. Endvidere er navngivning ikke en ubetydelig proces for etableringen af et sted. Faktisk kan navngivning være udtryk for en magtudøvelse, som ikke kun former samtiden, men som trækker lange spor og bliver afgørende for perceptionen af

stedet i eftertiden. Alle disse dimensioner må vi have blik for, hvis vi ønsker indsigt i den agens og de forskelligartede implikationer, spatiale medier kan have.

LITTERATUR

- Alba, Richard, Josh DeWind og Albert J. Raboteau
2009 *Immigration and Religion in America – Comparative and Historical Perspectives*, New York University Press, New York, NY.
- Alba, Richard og Victor Nee
2009 *Remaking the American Mainstream – Assimilation and Contemporary Immigration*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Anderson, Benedict
1991 *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, revised Edition, Verso, London.
- Barth, Fredrik
1998 "Introduction", in: Fredrik Barth, ed, *Ethnic Groups and Boundaries – The Social Organization of Culture Difference*, Waveland Press, Inc., Prospect Heights, IL., 9–37.
- Basu, Paul og Simon Coleman
2008 "Introduction: Migrant Worlds, Material Cultures", *Mobilities* 3 (3): 313–30.
<https://doi.org/10.1080/17450100802376753>.
- Baunvig, Katrine Frøkjær
2013 *Forsamlingen først: N.F.S. Grundtvigs og Émile Durkheims syn på fællesskab*, Aarhus Universitet, Aarhus.
- Bay, J. Chr.
1954 *Frederik Lange Grundtvig: hans Dag og Daad*, Rosenkilde og Bagger Forlag, København.
- Bell, Cecelia J.
1993 "The Co-operative Danish Capital of Texas", *The Bridge: Journal of the Danish American Heritage Society*, 31–58.
- Bennett, Tony og Patrick Joyce
2010 *Material Powers: Cultural Studies, History and the Material Turn. Culture, Economy and the Social*, Routledge, London.
- Berry, John W.
1997 "Immigration, Acculturation, and Adaptation", *Applied Psychology: An International Review* 46 (1): 5–68.
- Breton, Raymond
1964 "Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants", *American Journal of Sociology* 70 (2): 193–205. <https://doi.org/10.1086/223793>.
- Brubaker, Rogers
2002 "Ethnicity without Groups", *European Journal of Sociology* 43 (2): 163–89.
<https://doi.org/10.1017/S0003975602001066>.
- 2010 "The return of assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany, and the United States", *Ethnic and Racial Studies* 24 (4): 531–48.
- Bräunlein, Peter J.
2016 "Thinking Religion Through Things", *Method and Theory in the Study of Religion* 28: 365–99.
- Brøndal, Jørn
1999a "Etniske enklaver i det amerikanske Midtvesten", *Tidsskrift for Historie* 29 (2): 3–12.
1999b "Socialister, fagforeninger og broderskaber i skandinavisk Amerika 1870-1914", *Arbejderhistorie* 1999 (1): 33–50.

- Buckser, Andrew
1995 "Tradition, Power, and Allegory: Constructions of the Past in Two Danish Religious Movements", *Ethnology* 34 (4): 257–72. <https://doi.org/10.2307/3773941>.
- Csordas, Thomas
2007 "Introduction: Modalities of transnational transcendence", *Anthropological Theory* 7 (3): 259–72.
- Damsholt, Tine og Dorthe Gert Simonsen
2009 "Materialiseringer", in: Tine Damsholt, Dorthe Gert Simonsen og Camilla Mordhorst, eds., *Materialiseringer: nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Ebaugh, Helen Rose
2004 "Religion across Borders: Transnational Religious Ties", *Asian Journal of Social Science* 32 (2): 216–31. <https://doi.org/10.1163/1568531041705086>.
- Faber, August
1909 *Kirke og Folk. Digte af Frederik Lange Grundtvig*, Dansk Boghandels Forlag, Cedar Falls, IA.
- Fabricius Møller, Jes
2005 *Grundtvigianisme i det 20. århundrede*, Forlaget Vartov, København.
- Foley, Michael W. og Dean R. Hoge
2007 *Religion and the New Immigrants. How Faith Communities Form Our Newest Citizens*, Oxford University Press.
- Fuchs, Stephan
2015 "History and Heritage of Two Midwestern Towns: A Toponymic-Material Approach", *Journal of Historical Geography* 48: 11–25. <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2015.01.003>.
- Gellner, Ernest
2007 *Nations and nationalism*, 2. ed. New perspectives on the past. Blackwell Pub, Malden, MA.
- Gjerde, Jon
1997 *The minds of the West: Ethnocultural evolution in the rural Middle West, 1830-1917*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill og London.
- Gordon, Milton M.
1964 *Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion, and National Origins*, Oxford University Press, New York, NY.
- Hahner, Leslie Ann
2017 *To Become an American: Immigrants and Americanization Campaigns of the Early Twentieth Century*. Rhetoric and Public Affairs Series, Michigan State University Press, East Lansing.
- Hall, John A., Ove Korsgaard og Ove K. Pedersen, eds.
2015 *Building the Nation: N.F.S. Grundtvig and Danish National Identity*. McGill-Queen's University Press, Montreal og Kingston.
- Hansen, Thorvald
1992 *Church Divided. Lutheranism Among the Danish Immigrants*, Grand View College, Des Moines, IA.
- Hazard, Sonia
2013 "The Material Turn in the Study of Religion", *Religion and Society: Advances in Research* 4: 58–78.
- Henius, Max, ed.
1912 *Den danskfødte Amerikaner: Bidrag til Belysning af hans Liv og Gerning*, Chicago.
- Henningsen, L.
1914 *Jubilæumshæfte 1887-1912. Dansk Folkesamfund*, S. Jensen Sort, Aarhus.
- Hirschman, Charles
2004 "The Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the United States", *International Migration Review*, Conceptual and Methodological Developments in the Study of International Migration, 38 (3): 1206–33.
- Hjarvard, Stig

- 2008 *En verden af medier: medialiseringen af politik, sprog, religion og leg*, Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Hodder, Ian
2011 "Human-Thing Entanglement: Towards an Integrated Archaeological Perspective", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 17 (1): 154–77. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2010.01674.x>.
- 2014 "The Entanglements of Humans and Things: A Long-Term View", *New Literary History* 45 (1): 19–36. <https://doi.org/10.1353/nlh.2014.0005>.
- Holm, Jakob
1905 *Frederik Lange Grundtvig: En Levedstegning*, Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding.
- Hvidt, Kristian
1971 *Flugten til Amerika eller Drivkræfter i masseudvandringen fra Danmark 1868-1914*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Hüwelmeier, Gertrud og Kristine Krause
2010 *Traveling Spirits: Migrants, Markets and Mobilities*, Routledge, New York, NY. <https://doi.org/10.4324/9780203865262>.
- Høirup, Henning
1955 *Frederik Lange Grundtvig*, Gyldendal, København.
- Jeppesen, Torben Grøngaard
2005 *Danske i USA 1850-2000 - en demografisk, social og kulturgeografisk undersøgelse af de danske immigranter og deres efterkommere*, Odense Bys Museer, Odense.
- 2017 *Fra skandinavisk immigrant til amerikaner: teori og empiri om assimileringen i det amerikanske samfund*, Syddansk Universitetsforlag, Odense.
- Keillor, Steven J.
2000 *Cooperative Commonwealth*, Minnesota Historical Society Press, St. Paul, MN.
- Korsgaard, Ove, Michael Schelde og Ove K. Pedersen, eds.
2013 *Samfundsbyggeren. Artikler om Grundtvigs samfundstænkning*. Anis, Frederiksberg.
- Larsen, Tina Langholm
2016 "Frederik Lange Grundtvig, 1854-1903", danmarkshistorien.dk.
- 2018 "Sing your ethnicity aloud! Grundtvigian Danes at the intersection of Denmark and America", *The Bridge: Journal of the Danish American Heritage Society* 41 (2): 126–43.
- 2019a "When the Past becomes the Future: Danish ethnic heritage as a tool of survival in American towns", in: Maria Alessandra Segantini, ed., *Tangible – Intangible Heritage(s) – Design, social and cultural critiques on the past, the present and the future*, AMPS Proceedings Series 15 (1), 314–20.
- 2019b *Preserving the Dane. Danish People's Society and the negotiation of Danish ethnicity in America, c. 1887-1964*, PhD Dissertation, Aarhus University.
- Lefebvre, Henri
1991 *The Production of Space*, Blackwell, Oxford.
- Leonard, Karen
2005 "Introduction", in: Karen Leonard, Alex Stepick, Manuel A. Vásquez og Jennifer Holdaway, eds., *Immigrant faiths: transforming religious life in America*, AltaMira Press, Walnut Creek, CA., 1–10.
- Levitt, Peggy
2012 "Religion on the Move: Mapping Global Cultural Production and Consumption", in: Courtney Bender, Wendy Cadge, Peggy Levitt og David Smilde, eds., *Religion on the Edge: De-centering and Re-centering the Sociology of Religion*, Oxford University Press, Oxford, 159–75.
- Levitt, Peggy og Sally Merry
2009 "Vernacularization on the ground: local uses of global women's rights in Peru, China, India and the United States", *Global Networks* 9 (4): 441–61.
- Mahan, Jeffrey H.
2014 "Relating media, religion, and culture", in: Jeffrey H. Mahan, ed., *Media, Religion, and Culture*.

- An introduction*, Routledge, London and New York, 3–16.
- Massey, Doreen
1993 “Power geometry and a progressive sense of place”, in: Jon Bird et al., eds., *Mapping the Futures*, Routledge, New York, NY, 59–69.
- Meyrowitz, Joshua
1994 “Medium Theory”, in: David Crowley og David Mitchell, eds., *Communication Theory Today*, Polity Press, Cambridge, 50–77.
1997 “Shifting Worlds of Strangers: Medium Theory and Changes in ‘Them’ Versus ‘Us’”, *Sociological Inquiry* 67 (1): 59–71. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1997.tb00429.x>.
- Miller, J. P.
1958 “Askov, Minnesota Through Fifty Years”, *Dansk Nytaar*, 74–79.
- Mogensen, Else
1984 *Askov. En by i Minnesota*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København.
- Nelson, E. Clifford
1980 *The Lutherans in North America*, Fortress Press, Philadelphia, PA.
- Nyholm, Paul C.
1963 *The Americanization of the Danish Lutheran Churches in America*, The Institute for Danish Church History, København.
- Ostergren, Robert C.
1981 “The Immigrant Church as a Symbol of Community and Place in the Upper Midwest”, *Great Plains Quarterly* 1 (4): 224–38.
- Ries, L. L.
1912 “Det danske Brodersamfund i Amerika”, in: Max Henius, ed., *Den danskfødte Amerikaner*, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, København, 116–22.
- Siapera, Eugenia
2012 *Understanding New Media*, SAGE, London.
- Simonsen, Henrik Bredmose
1990 *Kampen om danskheden: Tro og nationalitet i de danske kirkesamfund i Amerika*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Soja, Edward W.
2010 *Seeking Spatial Justice*, University of Minnesota Press, Minneapolis, MN.
- Taylor, Quintard
1998 *In Search of the Racial Frontier: African Americans in the American West, 1528-1990*, W.W. Norton & Company, New York.
- Tuan, Yi-Fu
1991 “Language and the Making of Place: A Narrative-Descriptive Approach”, *Annals of the Association of American Geographers* 81 (4): 684–96. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1991.tb01715.x>.
- Vásquez, Manuel
2011 *More Than Belief: A Material Theory of Religion*, Oxford University Press, Oxford.
- Vecchio, Diane C.
2013 “U.S. Immigration Laws and Policies 1870-1980”, in: Elliott Robert Barkan, ed., *Immigrants in American History – Arrival, Adaptation and Integration* vol. 4, ABC-CLIO, Santa Barbara, CA, 1621–36.
- Williams, Annie Lee
1964 “Danevang”, *A History of Wharton County, 1846-1961*, Von Boeckmann-Jones, Austin, TX., 269–72.
- Yang, Fenggang og Helen Rose Ebaugh
2001 “Transformations in New Immigrant Religions and Their Global Implications”, *American*

Arkivmateriale

Archives of the Evangelical Lutheran Church in America, Elk Grove Village, Illinois (henvises til som ELCA)

- Box 1: "Dansk Folkesamfund. 1) Year books 1918-1927 2) 25 Jubilæumshefte 1912 3) Minutes and treasurer's reports from the Tyler, Minn, chapter. AELC 161."
 - "Dansk Folkesamfund" by Lorentz Henningsen (Notesbog)
- Box 2: "Dansk Folkesamfund. AELC 162."
 - "Indberetning fra Dansk Folkesamf. Kredse og Medlemmer 1904" (Indberetning)

Danish Heritage Preservation Society, Danevang, Texas (henvises til som DHPS)

- Pedersen, P.J.A. (red.). 1944. *Danevang Community Anniversary. Danevang, Texas. 1894-1944.*
- Larsen, J.L. (red.). 1993. *Danevang, Texas. A History & Genealogy of the Danish Colony*

Det Danske Udvandrerarkiv, Aalborg (henvises til som UA)

- Tilgængeligt online: <http://www.udvandrerarkivet.dk/forside/>

- A449-2: Larsen, Marius
 - L. Henningsen: "Dansk Folkesamfund 1887-1908"
- A574-1: Dansk Folkesamfund i Amerika
 - F.L. Grundtvig: Dansk Folkesamfund
 - F.L. Grundtvig: Tale i København 26.09.1889

State Historical Society of Iowa, Iowa City, Iowa (henvises til som SHS)

- R46: "Danish People's Society in America. Records."
 - Box 3: "Indberetning fra Dansk Folkesamfund" (Indberetning)

Pine County Historical Museum, Askov, Minnesota (henvises til som PCHM)

- Buck, Victor. 1997. *A Northern Light. The Story of Askov, Minnesota.*
- *From Partridge to Askov.* 1946 (reprinted in 1991). Published by Danish Ladies' Aid. American Publishing Company. Askov, Minnesota. (From P to A)
- Hansen, Hertha M. (red.). 1986. *Askov. A Scrapbook of Memories 1906-1986.* American Publishing Company, Inc. (Scrapbook)
- Kristensen, Evald. 1955. *Kristian Østergaard*, Rosenkilde og Bagger, Copenhagen.
- Showalter, Miriam Rodholm *et al.* (compilers): *Rock, Rodholms and Rutabagas. The Askov Years 1919-1926.*

Danish Immigrant Archives, Grand View College, Des Moines, Iowa (henvises til som DIA)

- *Dansk Folkesamfunds Aarbog 1919.* Dannevirke's Trykkeri, Cedar Falls, Iowa

- *Dansk Folkesamfunds Aarbog 1922*. Dannevirke Printing Co., Cedar Falls, IA (Yearbook 1922)

Institute of Texan Cultures, San Antonio, Texas (henvises til som ITC)

- Grantham, Grace Cone. 1947. *The Danes in Wharton County*, Master's Thesis, Texas College of Arts and Industries.
- Lucas, Susan and Sara Clark. 1974. "Community Celebrations in Danevang" in *The Folklore of Texan Cultures*, Francis Edward Abernethy (ed.), The Encino Press, Austin., s. 191- 98.

Tidsskrifter:

Dannevirke (henvises til som DV DD.MM.YYYY)

- Avis udgivet ugentligt fra 1880 til 1951, Cedar Falls, Iowa

- Tilgængeligt online: <http://box2.nmtvault.com/DanishIM/jsp/RcWebBrowse.jsp>

- 19.05.1885, 79. Frederik Lange Grundtvig: "Den danske Koloni i Minnesota"
- 13.04.1887, 58-59. Frederik Lange Grundtvig: "Indbydelse til at indtræde i 'Dansk Folkesamfund'"
- 06.06.1888, 89-90. Frederik Lange Grundtvig: "'Dansk Folkesamfund's Møde i Clinton'"
- 04.01.1893, 4. Frederik Lange Grundtvig: "Dansk Koloni i Skoven"
- 04.10.1893, 5. Th. J. Thomsen: "Kolonisationssagen"
- 07.03.1894, 4. Landudvalget: "Landudvalgets Arbejde og Forholdene i det sydlige Texas"
- 13.04.1898, 3. Frederik Lange Grundtvig: "Det danske Folk i Amerika"
- 01.07.1908, 5. Chas. C. Christensen: "Dansk Folkesamfunds Koloni i Partridge, Minn"
- 27.01.1909, 5. H.C. Strandskov: "Partridge, Minn."

Kors og Stjerne (henvises til som K&S)

- Avis udgivet månedligt fra 1889 til 1930/31 af Dansk Folkesamfund, København

- Okt 1898, 75-76. J.P. Hemmingsen: "Fra 'Danevang' i Texas til Venner i Danmark"
- Marts 1905, 29-30. Hans Kristensen: "Danevang"
- Maj 1906, 41-43. Hans Kristensen: "Fra Danevang i Texas"
- Juli 1906, 57-58. M.L. Appel: "'Dansk Folkesamfund's Nybygd i Minnesota'"
- Okt 1919, 45-46. R.R. Vestergaard: "Sprogsagen"

Julegranen. Illustreret Julebog for Danske i Amerika. Cedar Falls, Iowa. 1908.

Tina Langholm Larsen, ph.d., ekstern lektor
Religionsvidenskab, Aarhus Universitet
og Religionsstudier, Syddansk Universitet
tll@sdu.dk